

Evropska akademija forenzičnih znanosti (EAFS) v Stockholmu

Z enoletnim zamikom zaradi pandemije covid-19 sta Nacionalni forenzični center (NFC) švedske policije in upravni odbor Evropske mreže forenzičnih inštitutov (ENFSI) v Stockholmu organizirala deveto Evropsko akademijo forenzičnih znanosti (EAFS). Akademije z naslovom Skupaj za varnejši svet se je udeležilo skoraj 1.200 predavateljev in sluhateljev z vsega sveta, kar je največ doslej. Zadnje akademije, ki je potekala v Lyonu, se je udeležilo nekaj več kot 800 oseb, sicer pa še nobena akademija doslej ni privabila več kot 1.000 udeležencev, zato je bila letošnja številčna udeležba velik organizacijski zalogaj tako za Nacionalni forenzični center kot za upravni odbor ENFSI.

Program je bil organiziran v več tematskih sklopov, in sicer Digitalna transformacija forenzičnih procesov, Forenzična podatkovna znanost, Človeški dejavnik v forenzični znanosti, Družbena odgovornost forenzične znanosti in Inovacije v forenzični tehnologiji. V okviru akademije je bilo organiziranih več dogodkov in srečanj, med drugim tudi generalna skupščina ENFSI, sestanek povezovalne skupine za kakovost in kompetence ENFSI (*Quality and Competence Liasion Group* (QCLG)), delovne skupine ENFSI za sledi orodja in obuval (Marks WG), delovne skupine ENFSI za preiskave požarov in eksplozij (Fire and Explosion Investigation (FEIWG)) ter delovne skupine ENFSI za informacijsko tehnologijo (FITWG).

Digitalna transformacija forenzičnih procesov je posledica hitrega razvoja digitalnih izdelkov in tehnologij, ki vstopajo tudi v forenzične znanosti vse od kraja dejanja in ogleda do končnega forenzičnega produkta. Pomembno je poudariti, da tu ne gre le za tehnologijo, ampak za spremembo razmišljanja, procesov in celo zakonodaje, pri tem pa se lahko poudarijo predvsem etična vprašanja.

Veliko podatkov je v forenzični podatki so z razvojem čedalje bolj sofisticiranih statističnih modelov postali ključni za razmislek o tem, kako v prihodnosti vrednotiti forenzične dokaze, kako in ali sploh v forenzične postopke vpeljati umetno inteligenco, pri kateri se pojavlja več etičnih vidikov, in podobno. Hkrati je treba možnosti, ki jih prinašajo digitalna orodja, preveriti ter potem smiselno in zakonito vpeljati v delo laboratorijev.

Inovacije v forenzični znanosti niso vezane le na digitalno transformacijo, ampak tudi na hiter razvoj inštrumentalne opreme. Po eni strani je na trgu čedalje več natančnih instrumentov, ki omogočajo preiskave izjemno majhnih količin materialnih sledi, po drugi strani pa se srečujemo z zmanjševa-

njem velikosti opreme, ki znanstvenika iz laboratorija potiska na kraj dejanja. Ali bo s tako majhno, a natančno opremo delal forenzični znanstvenik ali kriminalistični tehnik, ki opravlja ogled kraja dejanja, je vprašanje, na katero še ne znamo odgovoriti. Prav tako ne vemo, kaj pomeni čedalje večja občutljivost in natančnost opreme, saj lahko s tem pridobimo podatke, ki lahko prikrijejo dokaz.

Vpliv človeškega dejavnika na forenzično znanost je bil relativno dolgo potisnjen v ozadje. Toda dokaz v forenzičnem postopku je vse od zavarovanja sledi, ustvarjanja hipotez in njihovega umeščanja v okviru znanega ali predvidenega konteksta, interpretacije in vrednotenja na znanstveno pravilen, nepristranski in razumljiv način odvisen od posameznikov, ki morajo svoje delo opraviti na enotnih znanstvenih temeljih.

Forenzična znanost ima zaradi svoje posebne vloge v kazenskoprnem (v nekoliko manjši meri pa tudi v civilnopravnem) sistemu pomembno vlogo za širšo družbeno skupnost, s tem pa tudi družbeno in etično odgovornost.

Tematski sklopi akademije so bili obravnavani tako v okviru plenarnih predavanj in plenarnih debat kot tudi v okviru posameznih forenzičnih področij, ki jih je organizacijski odbor izbral kot ključne. Ta področja so forenzična kemija, digitalni dokazi, forenzična genetika, forenzična medicina in toksikologija, sledi, odtisi in biometrija, ogledna dejavnost, evropska perspektiva, vodenje v forenzični znanosti, forenzična statistika ter zakonski in etični vidiki forenzične znanosti.

Udeleženci akademije so imeli na voljo 335 predavanj, 126 posterjev, dve panelni debati in razstavo opreme s kar 52 razstavljalci z vsega sveta. Slovenska policija je na akademijo poslala tri udeležence, ki so aktivno sodelovali na več dogodkih. Pisec teh vrstic in član upravnega odbora ENFSI Dorijan Keržan ter direktor Nacionalnega forenzičnega laboratorija (NFL) Gorazd Pezdir sta sodelovala na dvodnevni generalni skupščini združenja; prvi je članstvu predstavil tri poročila (finančno poročilo, poročilo o dokumentacijskem sistemu ter predlog proračuna ENFSI), oba pa sta konstruktivno sodelovala v živahni razpravi o prihodnosti forenzične znanosti, organizaciji forenzičnih laboratorijev in podobno. Poudariti je treba, da sta s svojim sodelovanjem pripomogla k prepoznavnosti NFL v evropski forenzični skupnosti in potrdila velik ugled, ki ga slovenski laboratorij uživa v skupnosti. Ob koncu letne skupščine je Dorijan Keržan drugi dan akademije skupaj z dr. Sheilo Willis z Univerze v Dundeeju, Claudom Rouxem z Univerze v Sydneyju, Gillian Tully z Univerze v Londonu in

Kornelio Nehse iz berlinskega laboratorija sodeloval v plenarni debati na temo *Future on fast forward* (Hitro odvijajoča se prihodnost). Plenarne debate se je udeležila večina od 1.200 udeležencev akademije in je bila zelo dobro sprejeta.

Tretji slovenski udeleženec, Andrej Gerjevič, je kot predsedujoči delovni skupini za mehanske sledi in obuvala (Marks WG) vodil letni sestanek te delovne skupine. Po uspešnem večletnem vodenju skupine je po koncu strokovnega srečanja zaradi obveznosti v NFL odstopil iz organizacijskega odbora skupine. V NFL je namreč skrbel za kakovost in akreditacijo, tako da je tudi član povezovalne skupine za kakovost in kompetence (*Quality and competence liaison group*), ki ima letna srečanja s stalnim odborom za kakovost in kompetence (*Quality and competence committee (QCC)*). Sestanka sta se udeležila oba, tako Andrej Gerjevič kot tudi Dorijan Keržan kot član upravnega odbora ENFSI, ki tradicionalno predstavi delo ENFSI v preteklem letu. Pri tem sta bila še posebno poudarjena pomen vizije ENFSI, ki je bila vsebinsko tudi vir tem akademije, ter akcijski načrt združenja za leto 2023.

Že pred tem se je Dorijan Keržan kot vodja podprojekta "Usposabljanje in ocena kompetenc forenzičnih preiskovalcev rokopisov" v okviru projekta ENFSI *Competency, Education, Research, Testing, Accreditation, and Innovation in Forensic Science* (CERTAIN-FORS ISFP-2020-AG-IBA-ENFSI) udeležil delavnice *From textbook to e-learning – A new web-based training platform for forensic practitioners* ("Od učbenika do e-učenja, nova spletna platforma za forenzične strokovnjake"). Gre za iniciativo priprave programov e-usposabljanja za forenzične znanstvenike začetnike, s čimer želimo omogočiti enotno evropsko izobraževalno platformo za večino forenzičnih področij, s poudarkom na tistih, ki nimajo ustreznih univerzitetnih programov. Trenutno je na voljo osnovno usposabljanje za področje tekstilnih vlaken, v okviru projekta CERTAIN FORS pa tudi nadaljevalno e-usposabljanje za področje tekstilnih vlaken in e-usposabljanje za področje preiskav rokopisov in podpisov, vključujoč elektronske podpise in rokopolis.

V okviru znanstvenega programa je Dorijan Keržan glede družbene odgovornosti forenzične znanosti ter zakonskega in etičnega vidika forenzične znanosti predaval o temi *Issues in forensic science and ethics* (Težave forenzične znanosti in etike). Na predavanju je poudaril predvsem to, da etičnost v znanosti ni odvisna od etičnih kodeksov, akreditiranih metod in prepričanja, da znanstvena metoda zaradi svoje objektivnosti ne more biti podvržena etičnemu prevpraševanju, ampak se moramo vrniti k posamezniku, k človeškemu dejavniku, ki ga v hitenju po rezultatih pogosto prezremo. Pri tem je nakazal tudi, da etičnega ni mogoče zvesti na zakonito in znanstveno ustrezno, saj so lahko zakonita dejanja neetična, enako pa ve-

lja tudi za povsem znanstveno korektno postopke, ki vodijo do neetičnih rezultatov. Predavanje je izzvalo mešane odzive, vsekakor pa je pokazalo, da bi bilo koristno, da se k temi vrne tudi z nekoliko bolj poudarjenim filozofskim in sociološkim okvirom, in ne le s tehnološkim, kar je avtorjeva naloga v prihodnje.

Vsi trije udeleženci akademije so se srečali s kar preveliko izbiro predavanj in drugih ponujenih aktivnosti. Udeležili so se 30 predavanj s področij forenzičnega menedžmenta, pristanskosti in napak, akreditacije in standardizacije, vzdrževanja kompetenc, preiskave požarov, ogleda kraja dejanja in drugih. Še posebno pomembna so bila predavanja na temo opredelitve forenzične znanosti kot posebne znanstvene stroke. Eno izmed teh je bilo predavanje Gillian Tully z naslovom *Customer' perspectives on forensic science* (Pogled stranke na forenzično znanost), v katerem je bilo poudarjeno, da je forenzična znanost predvsem znanstvena dejavnost, ki je namenjena pravici; opravljati jo je treba neodvisno od naročnika, oškodovanca, storilca ali kogar koli drugega, ki bi lahko bil stranka oziroma odjemalec v skladu s standardom ISO-IEC 17015/2017, po katerem je akreditirana večina forenzičnih laboratorijev po svetu. Gillian Tully je pri tem poudarila, da je nujno treba opredeliti, ali je koncept odjemalca oziroma stranke, kot ga vzpostavlja standard, sploh še smiseln. Ob tem je treba omeniti še prispevek Sheile Willis *Survey on the fitness for purpose of the standard 17025* (Raziskava o primernosti standarda 17025), v katerem se je avtorica prav tako spraševala o ustreznosti omenjenega sicer industrijskega standarda. Zanimivo je bilo tudi predavanje Celine Weyermann z naslovom *Shifting forensic science development from the organisation to the discipline* (Premik razvoja forenzične znanosti od organizacije k (znanstveni) disciplini), v katerem je poudarila, da je forenzična znanost trenutno razumljena kot aplikativna znanost, in ne kot samostojno akademsko polje, umeščeno v družbeni in politični prostor. Prispevek je odmev in morebiti potrditev Sydneyjske deklaracije (Roux et al., 2022), ki je poskus enajsterice uglednih forenzičnih znanstvenikov z vsega sveta, da se forenzična znanost vzpostavi kot enotna znanost, ne glede na podpodročja. Prispevek je na letni skupščini ENFSI predstavila Rebecca Bucht iz finskega laboratorija, v nekoliko burnejši razpravi pa je sodeloval še eden od avtorjev, Claude Roux. Vsekakor se zdi pomembna (delovna) definicija forenzične znanosti kot temelječe na primeru (ali več primerih), kot raziskovalnega in znanstvenega prizadevanja za preučevanje sledi, ostankov predhodnih aktivnosti, z iskanjem, prepoznavanjem, zavarovanjem, preiskovanjem/analiziranjem in interpretiranjem, vse z namenom razumevanja neobičajnih dogodkov (zločinov, varnostnih incidentov in podobno). K temu so avtorji dodali še sedem načel forenzične znanosti, na podlagi katerih je ta sploh možna. Vsekakor gre za zelo pomemben in izzivalen prispevek, ki je strukturirana

kulminacija predhodnih objav o težavah, s katerimi se forenzična znanost srečuje v zadnjih vsaj 20 letih. Seveda je pričakovati tudi kritike razmišljanja, ki ga uvaja deklaracija, ni pa dvoma, da bo še dolgo temelj razmislekov o razvoju in mestu forenzične znanosti v družbi. EAFS je bila tako idealen prostor za predstavitev in prave razprave na to temo.

V sklepnem delu bi omenili izjemno bogato razstavo ponudnikov forenzične opreme, ki so predstavili najnovejšo forenzično opremo, prihodnji razvoj opreme in možnosti, ki jih hiter inštrumentalni in digitalni razvoj ponujata forenzičnim laboratorijem.

EAFS je brez dvoma ponudila veliko, morda preveč. Glede na število prispevkov bi se je moralo udeležiti več strokovnjakov iz NFL, a to zaradi finančnih omejitev ter izjemno visoke kotizacije in drugih stroškov preprosto ni bilo mogoče. Tako velike konference so zato tudi nekoliko neizkoriščen potencial, saj se ni mogoče udeležiti vseh zanimivih aktivnosti oziroma je težko upravičiti stroške udeležbe le za eno ali dve predavanji, po drugi strani pa gre za pomembno srečanje med forenzičnimi in akademskimi strokovnjaki, kar omogoča razvoj in ustrezno usmerjanje raziskovanja. Za NFL in forenzično znanost v Sloveniji je prav ta stik ključen. Pogovori z eminentnimi znanstveniki, kot so denimo Claude

Roux z Univerze v Sydneyju, Niamh NicDaeid in Sheila Willis z Univerze v Dundeeju, Cristophe Champod z Univerze v Lozani in Didier Meuwly z Univerze v Twenteju, omogočajo razmislek o nadaljnjem razvoju forenzične znanosti v Sloveniji, njenem mestu v policijskem in pravosodnem pa tudi v širšem družbenem prostoru. Obenem takšni stiki lahko spodbudijo raziskovalno dejavnost v lokalnem okolju, ki ni nič manj pomembna kot v globalnem okolju, saj upošteva posebnosti pravnega in kulturnega okolja, v katerem deluje. Na podlagi novih izkušenj lahko predvidimo, da bo NFL v prihodnosti pobudnik raziskovalnih projektov, ki bodo omogočali razvoj in sprejemanje forenzične znanosti v sodnih postopkih in družbi.

Dorijan Keržan

Literatura

1. Roux, C., Bucht, R., Crispino, F., de Forest, P., Lennard, C., Margot, P. et al. (2022). The Sidney declaration – Revisiting the essence of forensic science through its fundamental principles. *Forensic Science International*, 332. Pridobljeno na <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2022.111182>.

Alenka Šelih, Mojca M. Plesničar in Matjaž Ambrož (ur.): Odzivanje na spolno kriminaliteto – modeli, spreminjanje in družbeni konteksti

Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 2022, 208 strani

Monografija "Odzivanje na spolno kriminaliteto – modeli, spreminjanje in družbeni kontekst", delo urednic Alenke Šelih in Mojce M. Plesničar ter urednika Matjaža Ambroža, je v sozaložništvu založbe Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti v Ljubljani ter Slovenske akademije znanosti in umetnosti izšla na začetku tega leta. V knjigi, ki prinaša poglobljen in večdimenzionalen pogled na problematiko obravnavanja spolnih kaznivih dejanj v sodobnem kazenskem pravu, so zbrani prispevki tako (domačih in tujih) teoretikov in raziskovalcev kot tudi strokovnjakov iz prakse. Prispevki so nastajali v obdobju, ko so številne države (pogosto pod pritiski javnosti) začele spreminjati tradicionalne sisteme preganjanja spolne kriminalitete in ko smo tudi v Sloveniji z novelo Kazenskega zakonika KZ-1H (Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1H), 2021) dosegli veliko spremembo na tem področju. Kot je znano, se je v Sloveniji jedro razprav zgoščalo okoli vprašanja, s katerim modelom varstva spolne avtonomije nadomestiti model prisile. V splo-

šni javnosti se je v zvezi s tem posebno intenzivno razpravljalo zlasti o dveh različicah modela soglasja – o modelu veta (tako imenovani *ne pomeni ne*, po katerem se kazensko pravo aktivira, če oseba ne spoštuje zavrnitve) in modelu afirmativnega soglasja (tako imenovani *ja pomeni ja*, v skladu s katerim so v področje kriminalnega potisnjena vsa spolna ravnanja, za katera oseba ni dobila privolitve). Monografija tako predstavlja dragoceno dopolnitev teh razprav, saj prinaša uvide v nekatere kazenskopravne in kriminalitetnopolitične vidike, ki so jih te po večini prezrle. A je obenem veliko več kot le to.

Monografija je razdeljena na tri zaokrožene vsebinske sklope, pri čemer so poglavja prvih dveh delov prispevali teoretiki in raziskovalci, v tretjem delu pa so zbrani prispevki kazenskopravnih strokovnjakov iz vrst tožilcev, sodnikov in odvetnikov ter prispevek delavk nevladne organizacije, ki je zakonsko spremembo predlagala. Sestavki z različnih perspektiv kritično obravnavajo aktualno novelo kazenskega zakonika,

obenem pa s poglobljeno obravnavo različnih procesno- in materialnopravnih, kriminoloških in viktimoloških vprašanj spolne kriminalitete segajo tudi onkraj nje.

V prvem prispevku akademikinja Alenka Šelih celovito predstavi genezo kaznivih dejanj zoper spolno nasilje v slovenskem kazenskem pravu vse od Kazenskega zakonika Kraljevine Jugoslavije iz leta 1930 (Kazenski zakon za Kraljevino Srbob, Hrvatov in Slovencev, 1929; Zakon, s katerim se uveljavljajo in uvajajo Kazenski zakonik, Zakonik o sodnem kazenskem postopanju in Zakon o izvrševanju kazni na prostosti, 1929) do uveljavitve Kazenskega zakonika Socialistične republike Slovenije iz leta 1977, ki je v slovensko kazensko pravo prinesel spremembe epohalnih razsežnosti, saj je po eni strani kot kaznivo določil tudi posilstvo znotraj zakonske zveze in odpravil kazniva dejanja protinaravnega nečistovanja, po drugi strani pa je za objekt kazenskopravnega varstva spolnih kaznivih dejanj, namesto javne morale, določil posameznikovo spolno nedotakljivost oziroma avtonomijo.

Temu zgodovinskemu pregledu sledita dva primerjalno-pravna prispevka: v prvem hrvaški kazenskopravni teoretik Igor Martinović predstavi izzive, s katerimi se na področju spolne kriminalitete srečuje hrvaško kazensko pravo, v drugem pa nemška kazenskopravna teoretičarka Tatjana Hörnle razmišlja o reformi kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost v Nemčiji. Prispevka kažeta na nekatera splošna mesta reform spolnega kazenskega prava: tako kot domača se je tudi hrvaška zakonodaja spreminjala pod vplivom velikega čustvenega naboja splošne javnosti in podobno je bilo celo v Nemčiji, kjer so imeli kazenskopravni strokovnjaki v procesu spreminjanja zakonodaje relativno obrobno vlogo.

V drugem delu monografije so zbrani prispevki domačih strokovnjakov, ki na teoretski ravni obravnavajo izzive odzivanja na spolno kriminaliteto.

Damjan Korošec, profesor kazenskega prava na Pravni fakulteti v Ljubljani, v izhodišče svojega prispevka postavlja ugotovitev, da je temeljno teoretsko kazenskopravno vprašanje (slovenskega) spolnega kazenskega prava vpetost volje potencialnega oškodovanca v delikt – ključni del inkriminacije posilstva kot temeljne spolne inkriminacije je namreč (ustrezno kvalificirano) manipuliranje s tujo voljo. Korošec meni, da je bilo v tem smislu slovensko spolno kazensko pravo do zadnjih zakonodajnih posegov vanj primerjalnopravno običajno, ni pa bilo optimalno, potrebovalo je namreč aktualizacije in korekcije. Eno glavnih pomanjkljivosti slovenskega tradicionalnega spolnega kazenskega prava vidi v tem, da kot upoštevne oblike manipulacije ni vključevalo presenečenja in zvijač, vendar pa meni, da ni potrebovalo sprememb v smeri revolucionarnega opuščanja (kvalificiranega) manipuliranja

s tujo voljo kot ključnega akta spolnih inkriminacij. Tako je po Koroščevi presoji slovenski zakonodajalec z uveljavitvijo novele KZ-1H (2021) naredil velik korak v napačno smer. Kritičen je do širjenja kazenskopravne represije – po novi definiciji kaznivega dejanja posilstva bodo v področje kriminalnega potisnjene tudi situacije vsakršnega razhajanja volje storilca in žrtve in ne samo hujše manipulacije z voljo žrtve kot doslej. Poleg tega Korošec opozarja tudi na sistemsko neskladja posebnega dela Kazenskega zakonika (KZ-1-UPB2, 2012) in dodaja, da bodo tukaj obravnavane spremembe že obstoječe hude etične in politične anomalije v slovenskem pravu le še dodatno poglobile.

Prispevek profesorja Matjaža Ambroža, prav tako z ljubljanske pravne fakultete, se začneja s pregledom možnosti, ki so se ponujale ob spoznanju, da je sprememba poglavja spolnih kaznivih dejanj nujna. Ena možnost se je tako kazala v korekciji obstoječe zakonodaje s širšo razlago zakonskih znakov sile in grožnje (ki jo Ambrož prepoznava kot neustrezno), druga v kazuistični dopolnitvi izvršitvenih načinov ravnanja (ki ji je Korošec izkazal naklonjenost) in tretja, ki jo kot ustrezno pripoznava avtor in za katero se je naposled odločil tudi slovenski zakonodajalec, v nadomestitvi modela prisile z modelom soglasja. Vendar Ambrož opozarja, da vključitev soglasja v zakonske opise kaznivih dejanj prinaša težave, ki v strokovni razpravi ob pripravi zakonskega besedila skoraj niso bile tematizirane. Gre zlasti za vprašanja, katera in kakšna soglasja (ki so bila tako ali drugače izražena) naj bodo pravno veljavna, po katerih merilih se bo njihova veljavnost presojala, kako se bodo obravnavala soglasja, obremenjena z oblikami pritiskov, ki ne dosegajo praga sile ali grožnje, in kako soglasja, obremenjena z zavajanjem storilca. Ambrož opozarja, da je nova zakonska ureditev zelo odprta, maneverski prostor, ki ga ima na voljo pravosodje, pa (pre)velik. Avtor prispevek zaključuje z (z novelo KZ-1H nepovezanim) premislekom, ali bi bilo pri spolnih kaznivih dejanjih, ki so tradicionalno zasnovana kot naklepna kazniva dejanja, primerno inkriminirati tudi intenzivnejše oblike malomarnosti. Zakonodajalcu svetuje, naj bo pri morebitnih tovrstnih posegih pazljiv.

Sledi prispevek, v katerem raziskovalca z Inštituta za kriminologijo Mojca M. Plesničar in Aleksej Jankovič proučujeta doslej večinoma (tako na teoretični kot tudi na praktični ravni) prezrto vprašanje kaznovanja spolne kriminalitete. Avtorja najprej razčlenita tri ravni kaznovanja (zakonodajno, sodno in administrativno raven) in pokažeta, kako se na vsaki izmed ravni z individualizacijo kazenske sankcije uresničujeta namen kaznovanja. V nadaljevanju prispevka se ukvarjata z vprašanjem kaznovanja spolne kriminalitete in smernicami na tem področju. Slovenski normativni kaznovalni okvir kaznivega dejanja posilstva vzporejata s kaznovalnimi okviri v šestih primerljivih evropskih državah in ugotavljata, da so

si v analiziranih državah kaznovalni okviri, kljub različnosti v inkriminacijah in kvalifikacijah posameznih modalitet, relativno podobni, kar kaže na pretežno soglasje držav pri umeščanju spolne samoodločbe na vrednostno lestvico kazenskoprnih dobrin. V zadnjem delu prispevka predstavita izsledke empirične študije sankcioniranja kaznivega dejanja posilstva v Sloveniji, ki je (med drugim) pokazala, da je delež pogojnih obsodb za kaznivo dejanje posilstva v Sloveniji relativno visok, izrečene kazni pa relativno nizke. Avtorja do manj strogega kaznovanja kriminalitete v Sloveniji, tudi za spolna kazniva dejanja, nista zadržana, opozarjata pa, da je vredno razmisleka, zakaj niti najhujše oblike kaznivih dejanj zoper spolno samoodločbo ne izzovejo strožjih sankcij.

V naslednjem prispevku se mlada raziskovalka z Inštituta za kriminologijo Lora Briški ukvarja s kazenskoprnim varstvom posebno ranljivih oseb pred neželenim spolnim ravnanjem, pri čemer posebno pozornost namenja otrokom in mladostnikom, osebam s trajnejšimi duševnimi motnjami ter osebam pod vplivom alkohola oziroma drugih psihoaktivnih snovi. V prispevku so obravnavane občutljive situacije, pri katerih za dosego spolne aktivnosti ni uporabljena prisila, vendar pa ranljiva oseba zaradi kognitivne ali čustvene nezrelosti oziroma patološke slabotnosti v spolne aktivnosti ne more svobodno privoliti. Avtorica opozarja na težavno iskanje srednje poti med negativnim in pozitivnim vidikom spolne avtonomije oziroma med pokroviteljskim varstvom ranljivega posameznika pred zlorabami in omogočanjem njihovega spolnega izraza, saj se lahko paternalistični ukrepi države hitro sprevržejo v grobo zanikanje svobodnega razvoja tistih, ki naj bi jih varovali.

V tretjem delu monografije so zbrani prispevki kazenskoprnih strokovnjakov, ki se s problematiko spolnih kaznivih ravnanj srečujejo v pravosodnem vsakdanu.

Vrhovna državna tožilka Mirjam Kline spregovori o težavah, s katerimi so se pri dokazovanju kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost tožilstva spopadali že pred spremembo zakonodaje. Opozarja zlasti na obstoj in dokazne težave zatrjevanih posilstev, do katerih je prišlo med osebama, ki se med seboj poznata. Ker model prisile ne more zajeti vseh oblik upiranja ali nestrinjanja, je državno tožilstvo podprlo uveljavitev novega modela soglasja, vendar je na podlagi daljšega strokovnega izobraževanja in usklajevanja presodilo, da je ustrežnejši model veta, pri katerem je meja med zaželenim in nezaželenim jasnejša kot pri modelu afirmativnega soglasja, dokazovanje nezakonitega ravnanja storilcu pa za tožilstvo nedvomno lažje. Prispevek sklene z opozorilom na nekonistentnost ureditve, ki v primeru posilstva, ki ga stori mož oziroma zunajzakonski partner, zahteva predlog oškodovanca. Ureditev se zdi neustrezna zlasti zato, ker je kljub izjemno

dolgemu zastaralnemu roku (60 let) rok za prijavo nerazumno kratek (šest mesecev).

Prispevek okrožnega sodnika Martina Jančarja zelo neposredno razkrije težave, ki jih imajo prvostopenjski sodniki pri odločanju v primeru kaznivih dejanj zoper spolno nedotakljivost. Za tovrstne postopke, ki jim referenčna literatura (nepresenetljivo) pripisuje velik delež tako imenovanih sodnih zmot, je bila namreč že pred spremembo zakonodaje značilna odsotnost oziroma izjemna skopost relevantnih dokaznih virov, ki je pogosto porajala potrebo po natančnem zaslišanju oškodovanca in storilca. Tovrstna zaslišanja pa so razgrnila spoznanje, da pogovori o spolnosti ostajajo trdovratna tabu tema. Spoznavni proces, ki je že po naravi stvari izpostavljen občutljivim vprašanjem, bo novela kazenske zakonodaje po oceni avtorja le še otežila. V tem smislu je Jančar kritičen do uvedenega modela afirmativnega soglasja. Rešitve glede zahtevnega ugotavljanja dejanskega stanja in razsojanja v primerih posilstva vidi v večjem zanašanju na spoznanja psihološke stroke.

Odvetnik Blaž Kovačič Mlinar s prikazom štirih primerov, v katerih je sodeloval bodisi kot zagovornik domnevnih storilcev bodisi kot pooblaščenec oškodovank, opozarja na praktične dileme, ki so jih razprave o reformi spolnega kazenskega prava po večini prezrle. Poudarja, da je vloga policistov, državnih tožilcev, odvetnikov in sodnikov za izid tovrstnih postopkov bistveno večja od tako ali drugače oblikovane zakonske opredelitve kaznivega dejanja posilstva, in zato meni, da bi bilo nujno zagotoviti ustrezno usposabljanje in izobraževanje vseh procesnih udeležencev. V sklepnem delu prispevka razmišlja tudi o tem, ali sta slovenska zakonodaja in sodna praksa sploh pripravljene na reformo spolnega kazenskega prava in ali je bila ta zares potrebna. Opozarja, da ljudje nimamo enotnega razumevanja, katera konkludentna ravnanja šteti kot tiho soglasje k spolnemu odnosu, in da so glede tega vprašanja tudi nazori procesnih udeležencev lahko zelo različni. A ker imamo naslovniki kazenskoprnih norm pravico vnaprej vedeti, kje je meja med še dovoljenim in prepovedanim, bi bilo nujno tudi v primeru reforme obstoječega modela ta merila javno vzpostaviti, saj ne smejo biti odvisna le od moralnih nazorov in lestvice vrednot konkretnega udeleženca kazenskega postopka, predvsem sodnika, ki bo odločal o krivdi obdolženca.

Monografija se končuje s prispevkom Tajde Logar in Tjaše Horvat, predstavnic Društva za nenasilno komunikacijo, ki na naslovno tematiko gledata z vidika žrtev spolnih zlorab in ki edini izmed sodelujočih avtorjev noveli kazenskega zakonika ničesar ne očitata. Avtorici opozarjata, da so uporabnice Društva za nenasilno komunikacijo po večini ženske, ki so bile žrtve spolnega nasilja oseb, ki so jih dobro

poznale, in da napadi nanje pogosto niso ustrezali stari, na modelu prisile utemeljeni definiciji posilstva. Ker bo nova definicija posilstva vplivala na nas vse, se jim zdi pomembno, da je (bil) pri spremembi zakonodaje upoštevan širši družbeni kontekst, in ne samo mnenja pravne stroke. Menita, da mora biti pogosto prezrta perspektiva žrtev deležna posebne pozornosti. Spremembo kazenske zakonodaje podpirata in menita, da uvedba modela afirmativnega soglasja postopkov za žrtve verjetno ne bo olajšala, a bi spremenjena definicija morda lahko delovala kot simbolno vodilo sprememb v družbenem doemanju spolnega nasilja.

Monografija "Odzivanje na spolno kriminaliteto: modeli, spreminjanje in družbeni kontekst" je kot pregledno delo s področja obravnavanja spolne kriminalitete pomemben prispevek k celostnemu razumevanju te tematike. V našem prostoru je sicer spolno kazensko pravo izčrpno obdelano že v monografiji Damjana Korošca *Spolnost in kazensko pravo* (izšla je leta 2008), pred skoraj 25 leti pa je, prav tako v založbi Inštituta za kriminologijo pri Pravni fakulteti, izšel zbornik "Spolnost, nasilje in pravo" (Kanduč, Korošec in Bošnjak, 1998), ki obravnava nekatera podobna vprašanja kot nova monografija. Čeprav so lahko angleško govoreči bralci že pred izidom tukaj predstavljene monografije posegli po (denimo) *The Oxford Handbook of sex offences and sex offender* (Sanders, 2017) in *Sexual offences* (O'Malley, 2013), zbornik "Odzivanje na spolno kriminaliteto: modeli, spreminjanje in družbeni kontekst" prinaša celostno, aktualno in na domače okolje osredotočeno obravnavo najbolj problematičnih vprašanj spolne kriminalitete. Kot takšna bo monografija uporabna za raziskovalce s tega področja in osebe, ki delajo v pravosodju, pa tudi za študente, novinarje in druge zainteresirane bralce.

Strnjena predstavitev prispevkov, ki so zbrani v monografiji *Odzivanje na spolno kriminaliteto: modeli, spreminjanje in družbeni kontekst*, ne zmore zaobjeti vseh procesnih in materialnopravnih, kriminoloških, viktimoloških in kriminalitopolitičnih vsebin, ki jih delo omenja. Monografija namreč zelo poglobljeno obravnava številne izzive, ki se pojavljajo z načrtovano (in danes že uzakonjeno) reformo spolnega kazenskega prava. Na koncu tega prikaza je zato treba avtorjem čestitati za uspešno in dosledno razgrinjanje zadreg, za katere se zdi, da so v času spreminjanja kazenskega zakonika ostale neodprte, celo prezrte. Pri tem pa nas lahko vtis, da je večina avtorjev do nove ureditve bolj zadržana kot navdušena nad njo, bolj skrbi kot pomirja.

Manja Skočir

Literatura

1. Kanduč, Z., Korošec, D. in Bošnjak, M. (1998). *Spolnost, nasilje in pravo*. Ljubljana: Inštitut za kriminologijo pri Pravni fakulteti.
2. Kazenski zakon za Kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev. (1929). *Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti*, (74/1929).
3. Kazenski zakonik (KZ-1-UPB2). (2012). *Uradni list RS*, (50/12).
4. Kazenski zakonik Socialistične Republike Slovenije. (1977). *Uradni list SRS*, (12-618/1977).
5. Korošec, D. (2008). *Spolnost in kazensko pravo*. Ljubljana: Uradni list RS.
6. O'Malley, T. (2013). *Sexual offences*. Dublin: Round Hall.
7. Sanders, T. (ur.). (2017). *The Oxford Handbook of sex offences and sex offenders*. Oxford: Oxford University Press.
8. Zakon o spremembah in dopolnitvah Kazenskega zakonika (KZ-1H). (2021). *Uradni list RS*, (95/21).
9. Zakon, s katerim se uveljavljajo in uvajajo Kazenski zakonik, Zakonik o sodnem kazenskem postopanju in Zakon o izvrševanju kazni na prostosti. (1929). *Uradni list ljubljanske in mariborske oblasti*, (75/1929).